

vagy tanár gondosan áttanulmányozza lapjait, meg vagyunk győződve, hogy sok tekintetben revidálja módszerét és sok hasznos szempontot merít belőlük a jövőben adódó nevelői helyzetek megoldására. Ezért tartjuk Várkonyinak ezt a tanulmányát a gyakorlati oktatómunka szempontjából is nagyhorderejűnek.

Pénzes Zoltán.

Szakiskolai kérdések a szegedi tankerület szakiskolai igazgatóinak értekezletén. Közzéteszi *dr. Kisparti János* tankerületi királyi főigazgató. Szeged. 1938. A Szegedi Tankerület közleményei. 4. sz.

A tankerületi királyi főigazgató által kitűzött és a szakiskolák igazgatóinak f. évi április 2.-i értekezletén tárgyalat tételek a következők: 1. Nevelői szempontok érvényesítése a szakoktás kereteiben. 2. Az általános műveltség és a szakképzés viszonya a szakiskolákban. 3. A szakiskolák és a társadalom. A két külön dolgozat címe pedig: 1. Az iparos tanonciskola helyzete és jövője. 2. A mezőgazdasági népoktatás jelentősége. Az első három kérdést tárgyaló dolgozatokat egyenkint két-két előadó ismertette.

Az *első tétel* első előadója (Schill János) azokról a nehézségekről szól, amelyek a szakiskolák nevelői munkáját csaknem lehetetlenné teszik; másodsor sorolja azokat a nevelési főelveket, amelyeket a gyakorlati irányú iskoláknak követniök kell, hogy eredményes munkát végezhesenek. — A silány tanulóanyag olyan nép-rétegből kerül ki, ahol családi nevelés alig van, a növendékek iskolai előkészültsége a lehető legvegyesebb. Nehézségek vannak az iskolák szervezete miatt is, a beiratások ugyanis az egész tanév folyamán szakadatlanul tartanak s az iskolai bizonyítványoknak előhaladás szempontjából semmi értékük sincs. — A nevelés irányelveit a következőkben sorolja fel. A testi nevelést a műhelyi és gazdasági gyakorlati munka részben pótolja, de azért a levante- és cserkész szervezetek munkáját elő kell mozdítani és az egészség védelmére és ápolására a tanítás keretében ki kell térni. Óhajtható az iskolaorvosi intézménynek megvalósítása. A szellemi nevelésről szólva, azt fejtegeti, hogy hogyan kell az iparosból, kereskedőből, gazdából keresztény lelkiületű, erkölcsös, hazafias, józanul gondolkozó, helyesen következtető és ítéelő, mindenkor mindenért helytálló embert nevelni. A jellemnevelésben, az önfegyelm kialakítására kell igen nagy gondot fordítani. Az egyes szaktárgyak nevelő hatására példa a könyvvitel, amely a növendékeket rendre, gondosságra, pontosságra, takarékosagra, becsületességre neveli, azután a rajz, amely ízlésre, megfigyelőképességre stb. tanít. — A szakiskolai nevelésnek igen fontos része a szociális nevelés. I e kell szállani a növendékek lelki világához, fel kell azokat keresni munkahelyeiken és tanáccsal ellátni, fel kell venni az érintkezést azok gazdáival is s értekezletet kell velük tartani. Az előadó ezután igen szép képet rajzol a munkaoktatásról, amely a mezőgazdasági népiskolában a legideálisabban fellelhető, s végül megemlékezik arról, hogy az iparos- és kereskedőtanonc iskolákban a mezőgazdasági iskolákhoz hasonlóan főhivatású tanerőket kell alkalmazni és megemlíti a szaktanárok képzésének hiányait is.

A második előadó (Balás Béla) a középfokú szakirányú iskolák tanári testületeinek dolgozatairól számolt be. Értekezése bevezetésében párhuzamba állítja egymással tanítás- és nevelés szempontjából a középiskolák és a középfokú szakiskolák munkáját. Azután szakszerűen fejtegeti a vallás-erkölcsi, az értelmi, érzelmi, akarat, esztétikai nevelést olyanformán, mint az alsófokú iskolák dolgozatainak előadója. Egyik értekezés (Békécsaba fker.) némileg eltér a többiétől abban, — állapítja meg

— hogy a rábizott ifjúságot a mai életformákhoz akarja gondolkodásban közelebb hozni, újszerű középosztály kitermelését szorgalmazza, amely kész megragadni az új honfoglalást jelentő gazdasági fegyvereket. A dolgozatok az ideális kereskedő alakját rajzolják meg, majd sorra veszik a tantárgyakat s rámutatnak az azokkal kapcsolatosan fejleszthető erényekre.

A beszámolókat utáni értékes eszmecserét az elnöklő főigazgató összegezte. Megállapítja, hogy a szakiskolákban a jellemnevelésre nagy gondot fordítanak. A hozzászólások igazolják, hogy a hivatásérzet kifejtését tartják az összes iskolák főfeladatuknak. Örömmel vette, hogy felhívták figyelmét a nevelés akadályaira s igéri, hogy azok elhárításán szívet-lélekkel dolgozni fog. A főhivatású tanítókról mondotakat aláírja s azt is, hogy a tanárképzésre az eddiginél nagyobb gondot kell fordítani. A képesítéshez kötés fontosságát, a tanulók szelektálását nagyfontosságúnak tartja s megfontolandónak véli a külön gazdasági tanfolyamokról mondotakat is. Amit azután a tanítás idejének a téli hónapokra való helyezéséről mondottak, azt ő már tankerületében 15 továbbképző népiskolában kísérletképpen megvalósította s a jelentések beérkezése után fog véleményt alkotni az eddigi rendszer esetleges megváltoztatásáról.

2. Az első előadó (Dr. Nagy Miklós) beszámolójában hangsúlyozza, hogy a szakiskolák problémái a szerint alakulnak, hogy az iskolák a jövődöbeli földműveseket, iparosokat vagy a jövődö kereskedőit nevelik-e. Lényeges kelléke az ezen iskolákban folyó munkának az, hogy a tanulók — a szakműveltség elsajátítása érdekében — rendelkezzenek az általános műveltségnek, ha nem is nagy, de alaposan átvett részével. Hangsúlyozzák a dolgozatok, hogy a nemzeti irányú nevelésnek a mostaninál még fokozottabb méretűnek kell lennie. Az eredményes tanítás elengedhetetlen feltétele továbbá a szervezeti szabályok mielőbbi módosítása, mert az iskolai bizonyítvány értéktelen volta, az évközi beiratások és kimaradások, a kereskedőknél a képesítéshez nem kötöttség olyan hátrányok, amelyeknek kiküszöbölése nélkül eredményes munkát végezni nem lehet. Amíg a földműves társadalmat oktató önálló gazdasági népiskolák tárgyfelosztása általában kielégítőnek mondható, addig a tanonciskolák heti 9 órás tanításiideje kevés és felosztása sem a legmegfelelőbb. Végül a dolgozatok a következő kívánságokat terjesztik elő: Szünjék meg az iskolai bizonyítvány értéktelen volta, úgyszintén az évközi beiratások káros hatása. A tanítási időt emeljék fel heti 10 órára. A tanonctartásra akár nemzeti, akár szakmai szempontból alkalmatlan főnökök, mesterek rekesztessenek ki a tanonctartás jogából úgyszintén történjen gondolkodás a főnökök és az iskola együttműködéséről. Gondoskodjanak továbbképző tanfolyamokról. Köttessék a kereskedői hivatás gyakorlása megfelelői szakképzettséghez és végül szerveztessenek főhivatású tanszékek az iparosan tanonc iskolában tanító tanárok számára.

A második előadó (Pancratz József) értekezésében bizonyos alapigazságokból kiindulva világitja meg az általános műveltség és a szakműveltség egymáshoz való viszonyát. Ezek az alapigazságok a következők: 1. Az ember élete nem teljesedik be önmagában, hanem csak mint a közösség tagja szerepel, az az társas lény. 2. Mindazt, amire az embernek szüksége van, az úgynevezett kultúrjavakat, ez a közösség termeli ki. 3. A népközösség kultúrjainak birtoklása teszi lehetővé az egyén életének kifejlődését, vagyis az egyén ezeket veleszületett képességeitől támogatva a közösségtől átvesszi és olyan mértékben válik a közösségnek tagjává, amily mértékben a közösség javait el tudja sajátítani: 4. Az egyes élettények értelmében van, hogy a népközösségben részfeladatot teljesít s mint annak egyik szerve

az egész törvényeinek van alárendelve. 5. Az egyén ezt a szolgálatot valamely hivatás formájában teljesíti s a hivatásra való ránevelés a szakműveltség feladata. Így a szakműveltség feltételezi az általános műveltséget, „a résznek előfeltétele az egész“. Azok a kultúrjavak, amelyek a népközösséget megteremtik, a közös világnézetet felépítik, első sorban a nép nyelve, a vallás és az erkölcs, a szokás és a jog, a költészet és a művészet, tudomány, gazdaság stb. Ezek az általános művelő javak szerepelnek a szakiskolák tanterveiben is. Csak ezeknek a kultúrjavaknak elsajátítása révén éri el a leendő kereskedő, iparos és gazdálkodó a népközösségbe való bejutását. De a szakiskolák ezeket a javakat az iskolafaj természetete szerint módosítják. A hit- és erkölcs tanításánál az előadó felveti azt a kérdést: nem lehetne-e a különböző felekezeteket arra kérni, hogy tanterveikkel az iskolafajhoz alkalmazkodva feleletet adjanak a következő kérdésre: „Milyen befolyást gyakorol egy vallás népei gazdasági életére?“ vagy: „Mennyiben befolyásolja a gazdasági élet a vallásos életet?“ — A magyarnál súlyt kell helyezni a szakiskolának, a közgazdasági, ipari és mezőgazdasági írók munkásságára is. A történelemben és a földrajzban a közgazdasági, kereskedelemközlekedési, ipari és mezőgazdasági tényezőknél van a hangsúly. A kémia a felsőkereskedelmi iskolában az áruismeretet, a felső ipariskolában az anyagismeretet, a felső mezőgazdasági iskolában az agrokémiát közvetíti. A továbbiakban hangsúlyozza az előadó, hogy a szakiskolát minél gyakorlatiasabbá kell tenni, mert ebből a tanuló egyenesen a gyakorlati életbe megy át. Végső megállapítása az, hogy az általános műveltség és szakműveltség szervesen egymásba fűződnek s egymástól el nem választhatók.

Az értekezések elhangzása után hozzászólások következtek, amelyeket az elnöklő királyi főigazgató összegezése követett a felvetődött, megfontolásra érdemes javaslatok kapcsán. Úgy látja, általános az a nézet, hogy a szakismereteknek az általános műveltségre kell támaszkodniuk és az általános műveltséget az alsó fokon tágitani kell. Mindnyájan megemlítik a tanárképzés revízióját s azt, hogy a tanárok számára tanfolyamok tartandók. A formális képzés erő, ami a szak tárgyakban van, szintén hozzájárul az általános műveltség kialakításához, nem csak a közismereti tárgyak. Ugyanígy nyilatkozik a módszerről, amellyel szintén lehet nevelni, csak nem szabad túlzásba vinni. Némelyek a nemzeti tárgyak hiányát emlegették, mások a gyakorlati tárgyakat keveselték, ezeknek azt mondja, hogy a legjobb megoldás a közismereti tárgyaknak a szakismereti tárgyak szolgálatába való állítása. Szó esett azután a túlterhelésről. Itt van a helyén a megfelelő módszer emlegetése, azzal lehet ugyanis elkerülni a túlterhelést. Aki nem beosztással tanít, az túlterheli a növendékeket s mégsem jut ideje az anyag elvégzésére. Megemlíti, hogy a tanonciskolákba való félévénkénti beiratkozásra vonatkozó rendelkezés útban van és arra vonatkozólag is, hogy ne érjen véget a tankötelezettség bármikor. A tanonciskolai előképzettség kérdése pedig megvitatás alatt áll.

3. Az első előadó (Antal Dénes) csak az iparostanonc oktatás szempontjából tárgyalja a kérdést. A többi szakirányú iskolák között az iparostanonc iskolák a legrosszabb helyzetben vannak abból a szempontból, hogy a törvény rájuk csak kötelezéseket ró a nélkül, hogy jogokat is biztosítana. Amíg a tanonc azt mondhatja „Minek tanuljak, úgyis felszabadulok“, addig a tanító minden igyekezete hiábavaló. Az új ipartörvényben benne van ugyan, hogy a tanonc felszabadítását sikeres vizsgálathoz köthetik, de az idevonatkozó rendelet még nem jött ki. A tanonciskolák a legtöbb helyen az elemi iskolák épületeiben nyernek elhelyezést s a 14—24 éves ifjak kis gyerekek számára készült padokban szoronganak. Nélkülözi a tanonciskola a

legelemibb felszerelési tárgyakat is. Nincs rendezve a tanoncoktató személyzet problémája sem. Olyan tanítók tanítanak több iparágra készülő tanoncot, akik csak annyit tudnak az iparostanonc iskoláról, hogy ilyen iskola is van. A szakirányú iparostanonc iskoláknál vannak ugyan képesített tanerők is, de ezek átmenő állomásnak tekintik ezt az iskolát s iparkodnak tőle mielőbb megválni. Ezek után áttér az előadó a dolgozatok ismertetésére, melyekből megállapítja, hogy a tanonciskola a polgári és a középiskola selejtes anyagát kapja. Beszélnek a tanoncok elhanyagoltságáról, elkedvetlenedéséről s megállapítják, hogy a tanítónak keresnie kell az érintkezést a mesterekkel s meg kell értetni velük, hogy az iskola érettük van. Javasolják a tehetségvizsgálat bevezetését, a műhelyi munkát, ezt azonban az előadó nem tartja a tanonciskola feladatának.

A második előadó (Jung Péter) a kitűzött tételt két szempontból tárgyalja: I. Mit vár a szakiskola a társadalomtól? II. Mit kíván a társadalom a szakiskolától? A szakiskola elvárja a társadalomtól, 1.) hogy az megismerje és értékelje munkáját. A szakiskolákat tulajdonképpen még a többi középiskoláknak tanárai és tanulói sem ismerik. 2.) Elvárja a szakiskola a társadalomtól, hogy gyakorlatias érzékkel bíró és jóképességű fiait küldje falai közé és ne azokat, akik a gimnáziumokban nem felelnek meg. 3.) A magyar társadalom támogassa anyagilag és erkölcsileg a szakiskolát. Szükség van gazdagon felszerelt szertárakra, szemléltetőeszközökre, amelyekkel a magyar társadalom van hivatva az iskolákat felszerelni. 4.) Támogassa a szakiskolákat az állam is, nemcsak azzal, hogy a gyakorlati pályáktól irtozó helytelen felfogás ellen küzd, hanem ösztöndíjakkal és külföldi tanulmányi kiküldetésekkel is. 5.) Elvárja a szakiskola, hogy a gazdasági életben már elhelyezkedett és befolyással rendelkező volt tanulók vegyék pártfogásukba a most végzett fiatalokat. 6.) Biztosítson a társadalom a szakiskolát végzetteknek megfelelő társadalmi elhelyezkedést és tekintélyt. A kellő különbszeti vagy felvételi vizsga alapján a jeles és jó ipari érettségivel rendelkező tanulók előtt nyissák meg a műegyetem kapuit. II. Mit kíván a társadalom a szakiskolától? 1.) Kívánja a vallás-erkölcsi nevelést, amely nélkül sem a mezőgazdaságban, sem az iparban vagy kereskedésben maradandó eredményeket elérni nem lehet. 2.) A szakiskola neveljen öntudatos, pályájukat szerető szakembereket s ezért mutasson rá a gyakorlati pályán elérhető legnagyobb eredményekre, a csodákat művelő szorgalomra, a mezőgazdaság, ipar vagy kereskedelem világhíre emelkedett, kimagasló egyéniségeire úgy hazai, mint külföldi vonatkozásban. 3.) A szakiskola nevelje tanulóiba az önállósítás iránti vágyat. 4.) Az önképzőkör segítségét is vegye az iskola igénybe, amely mezőgazdasági, kereskedelmi és technikai irányú regényekkel és versekkel ismertesse meg az ifjúságot. 5.) A női szakiskolák neveljenek olyan nőket, akik szaktudásuk mellett a jövőben jó magyar családanyák és férjük keresetét jól beosztani tudó komoly segítőtársak legyenek.

Többen hozzászólottak a tárgyalt kérdéshez s a végén az elnöklő királyi főigazgató a mondottakat a következőkben összegezte: Közös a felfogás abban, hogy a társadalom elismerését az iskolának kell kiküzdenie és ezt becsületes munkával el is tudja érni. De segíteni is kell a szakiskolákon, végre kell hajtani az iptörvényt és korszerűbbé kell tenni az iskolák felszerelését. Helyesli annak szorgalmazását, hogy az iskolafajok ismerjék meg egymást, ebből csak előny származhat. Tartsanak a szakiskolák az üzemekkel kapcsolatot. A műhelygyakorlatokat helyesli s megiszívlelésre ajánlja a mesterértekezleteket is. Figyelmébe ajánlja ezeknek az iskoláknak is a végzett tanítványokkal való kapcsolat fenntartását.

Ezeket a beszámolókon kívül még két előadás hangzott el az értekezleten a) *Az általános iparostanonc iskola helyzete és jövője (Kelemen Ferenc)*. Az iparostanonc iskolai nevelésnek nagy akadályokkal kell megküzdenie; ezek: 1.) Szervezeti nehézség, hogy 300 iparostanonc iskola közül csak 90 rendelkezik önálló épülettel és felszereléssel. E mellett a gyakorlatban nincs megnyugtatólag szabályozva, hogy milyen alapképzettséggel lehet valaki iparostanonc, mert bár törvény állapítja meg a VI. elemi szükségét, a végrehajtási utasítások olyan könnyítéseket is engedélyeznek, amelyek alapján egy vagy két elemivel is lehet bárki iparostanonc. A segédvizsgák letételének lehetőségét nem kötik a tanonciskola valamelyik osztlányának sikeres elvégzéséhez. Az iparostanoncok szerződtetésének ideje nem alkalmazkodik az iskolai évről s így sűrűn megesik, hogy az iskolai év végén is jelentkeznek új tanulók. 2.) Sajnálatos tény, hogy a magyar iparos nevelésnek nincsen társadalmi gyökere. A magyar társadalom érdeklődési körén teljesen kivülesik a tanoncnevelés kérdése, sőt még a kisparos is ellenséges szemmel nézi és törvényparancsoltá roszságnak tartja az iskolát, amelyet heti 9 órára elvonja a gyermekeket a rájuk nézve fontosabb munkától. 3.) Az általános iparostanonc iskolai nevelésnek három szempontot kell figyelembe venni: a) a vallásos és hazafias érzés ébrentartását, b) a családi nevelés fogvatékösságainak pótlását és c) legalább annyi tárgyi ismeret nyújtását, amennyi az életben való boldoguláshoz szükséges. Iparostanonc iskoláink a tárgyi ismeretek nyújtása tekintetében jobban megfelelnek hivatásuknak, mint a normális nevelés tekintetében, ami természetes is, hiszen, a heti 9 órai foglalkozási időből 7 elsősorban didaktikus célt szolgál. Módot kell tehát találni a nevelői kívánalmak érvényesítésére. A tanoncok számára biztosítani kell a vasárnapi munkaszünetet, s így lehetővé kell tenni, hogy résztvehessenek hitfelekezeti istentiszteletein. Azután a vasárnapokra kellene tenni az ifjúság hazafias érzését ápoló ünnepélyeket, valamint az ifjúsági egyesületek tevékenységét, amelyek közül legjobban bevált a cserkészlet. A cserkészlet célkitűzése teljesen fedi a korszerű magyar nevelés igényeit. 4.) Az iparostanonc iskolák sikeres tevékenységének megvalósulásához két kívánásra tesz a szerző sürgősségi indítványt: a) elsősorban kívánatos az önálló épület vagy legalább épületrész, b) másodsorban kívánatos az úgynevezett főhivatású tanerők kinevezése, mert a sikeres nevelés felelősségének súlya csak arra nehezedett, aki életcéljának tekinti ennek a hivatásnak betöltését.

A mezőgazdasági népoktatás jelentősége című értekezés (Géher Lajos) statisztikai adatok alapján megvilágítja közgazdasági életünk három legfontosabb foglalkozási ágazatának — mezőgazdaságnak-, iparnak és kereskedelemnek — helyzetét. A mezőgazdálkodás nálunk az összlakosság 51·8 %-át tartja el, az ipar és kereskedelem keresői és eltartottjai az ország lakosságának 27·1 %-át teszik, az ország összlakosainak tehát 78·9 %-át érinti a különféle gazdasági iskolák léte és működése. Az egész ország 1776 gazdasági iskolával rendelkezik, ebből a mezőgazdálkodásnak 1365, az iparnak 302 és a kereskedelemnek 109 iskolája van. A legjobb arányt tehát a mezőgazdálkodás éri el, mert a gazdasági iskolák 76·8 %-a az övé. A statisztika adatai szerint hazánkban 1000 kat. holdon felüli birtokos és bérlő csak 745 van, míg az 1—20 holdig terjedő birtokosok és bérlők száma hozzászámítva a 17.879 részes földművest is 476.196. Érthető tehát, hogy a pár holddal bíró kisbirtokosságának, mint többségnek az érdekeit előmozdítani, intézményeit és iskoláit fejleszteni a közösségnek érdeke. A szegedi tankerületben a mezőgazdasági érdekeket szolgáló iskolák száma az országos átlagnál is rosszabb, pedig az itteni 60·2 %-os megélhetési arányszám szerint itt kellene a legjobbnak lennie. Közérdekű követelmény

tehát, hogy a szegedi tankerületben a mezőgazdálkodást szolgáló iskolák szaporításának. Tekintettel arra, hogy a kisbirtokosnál segítő munkás kézre nagyon nagy szükség van s a földműves szülők gyermekeiket nem nélkülözhetik, olyan iskolára van szükség, amely hetenként 1—2 napra vonja el a gazdálkodástól; az iskolának feltétlen kötelezettnek kell lennie. A nők szerepe a mezőgazdálkodásban igen fontos, így tehát nemcsak a fiúk, de a leányok iskoláztatása is elsőrendű követelmény. A mezőgazdálkodás céljait nálunk kétféle kötelező iskolatípus szolgálja: a gazdasági irányú továbbképző népiskola és a mezőgazdasági népiskola. A pár holdas kis birtokosság és földműves társadalom céljainak az utóbbi iskolatípus a legmegfelelebb. Ez a tankötelezettségen áll, ingyenes, az iskolázás heti 1—2 napos és főhivatású tanerő vezetése mellett jól felszerelt gyakorlóterület, munkaterem áll a fiúk és háztartási konyha a leányok rendelkezésére. Ilyen mezőgazdasági iskola mintegy 200 volna szervezhető a nagyobb mezőgazdasági helyeken s akkor biztosak lehetnénk a felől, hogy hazánk termőföldjének mintegy 63 %-át birtokoló kisbirtokosság olyan mezőgazdasági műveltséggel és tudással rendelkezne, amely csak javára szolgálna hazánknak.

Gál Ferenc.

Tower Vilmos: A képességvizsgálat a katolikus világnézet szempontjából. Budapest, 1938. 14. l.

Amíg a matematika világában megjelenő „Newton, Einstein, vagy Én” című értekezések a tudományos matematika nyilvánvaló és levetíthető, szinte látható igazságaiba ütköznek, addig a szellemtudományok területén a hasonló munkák nagyobb veszéllyel járnak. Eme veszélynek köszönheti az alábbi pársoros figyelmet Tower munkája.

Szerző inkább szenvedélytől, mint módszeres meg gondolástól sugallt apró állításainak mindegyikére rátérnünk sem időnk, sem helyünk nincs, sem közérdek nem kívánja, így csak magára a képességvizsgálat értékére és a katolikus világnézettel való összefüggésére reflektálunk.

Ha valakinek egy egész tudományt megcáfoló nézetei támadnak, úgy azt természetesen szinte kötelesség közölni. Azonban ezek a nézetek semmiesetre sem épülhetnek fel gyengébb eszközökön, mint maga a cáfolandó rendszer. Már pedig szerző ez ellen mélységesen vét: fogalmainak tisztázatlanságával és bizonyításainak a mutatio elenchi tényállását kimerítő sorával.

Pszichotechnika és képességvizsgálat pl. egyáltalán nincs elkülönítve Towernél. Ugyanígy a kísérleti lélektan fogalma sem az előbbi kettőtől.

Ebből következően sokszor nem is tudjuk, mi ellen harcol. A kísérleti lélektan és pszichotechnika u. i. nem mindig mér „képességet”. Mármost a szerző egyszer a „képességvizsgálat” ellen harcol, máskor a „pszichotechnikát” szidja.

A szerző fogalmainak differenciátlansága miatt nem is tudja megnevezni, hogy tulajdonképpen a lélektani kísérletezés ténye ellen van-e kifogása, vagy műszerek használata ellen, vagy lelki képességeknek (főképp értelmi), vagy érzelmi tulajdonságoknak kísérleti eszközökkel való mérése ellen, s így harca megnevezetlen álta'á-nosságok ellen folyik.

A kísérleti vizsgálódás helye és értéke felől a tudomány tisztában van. Az az idézet, melyet épen a szerző W. Stern-től közöl (5. lap), világosan mutatja, hogy a tudomány mennyire tudatosan ismeri azokat a tényeket, melyeket a szerző felfedezni vél, amelyek azonban a tudományos világban köznapi megállapítások.